

T.C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü

9 MİLLETLERARASI
TÜRK HALK
KÜLTÜRÜ KONGRESİ

TÜRK HALK EDEBİYATI

“MEVLİDÜ’N-NEBİ” ADLI ESER HALK KİTABI OLARAK DEĞERLENDİRİLEBİLİR Mİ?

Doç. Dr. Abdulselam ARVAS¹

Giriş

Mevlid, Hz. Peygamber’in özel vasıflarını anlatan *naat* ve *siyer* geleneği üzerine inşa olmuş ve zamanla bağımsız bir türe dönüşmüştür. *Mevlid geleneği* ise -gerek edebî tür şeklinde yazılması gerek bayram şeklinde kutlanması bakımlarından- evvela Arabistan yarımadasında ortaya çıkmıştır. Bu gelenek daha sonra tüm İslam ülkelerine yayılmış, böylece başka coğrafyalarda hem *mevlid*ler yazılmaya hem de bayram olarak kutlanmaya başlamıştır. Tabii *mevlid*ler başta kandil kutlamaları olmak üzere düğün, sünnet, hac gibi çeşitli vesilelerle törensel bağlamda da okunmuştur. Netice olarak *mevlid geleneği* farklı İslam ülkelerinde farklı cephelerden icra edilmiştir.

*Mevlid*in Müslüman Türkler için üç bakımdan ehemmiyet arz ettiğini belirtmek gerekir. İlk olarak, XIV. yüzyıldan itibaren farklı müellifler tarafından yüzlerce *mevlid* yazılmak suretiyle Türk edebiyatında *mevlid* türü ayrıcalıklı bir yer kaplamıştır. İkinci olarak, *mevlid kutlamaları* Osmanlı coğrafyasında III. Murad döneminde yani XVI. yüzyıldan itibaren ihtişamlı törenlerle kutlanmaya başlamış ve son dönemlere kadar devam etmiştir. Üstelik bu bayram kutlamalarını XIII. asırda resmî hâle getiren hükümdar da yine Türk kökenli Ebu Saîd el-Muzaffer Kökböri olmuştur. Dolayısıyla *mevlid*in ihtişamlı törenlere dönüşmesi Türkler vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Son olarak, yazılan *mevlid*ler çeşitli bayram ve törenlerde icra edildiği gibi halk arasında okunan bir *halk kitabı* vazifesi de görmüştür.

Bu bildiriye ise *mevlid*le ilgili üçüncü maddenin ikinci kısmı üzerinde durulacak, yani “Mevlidü’n-Nebi” adlı eser *halk kitabı* bağlamında incelenecektir. Fakat bu çalışmada irdelenen

¹ Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, Çankırı, aarvas@karatekin.edu.tr.

probleme geçmeden önce ele alınan malzeme ve metot hakkında kısaca bilgi vermek faydalı olacaktır. Araştırmada, esas itibarıyla 1323/1905 tarihli “Mevlidü'n-Nebi” adını taşıyan eski harfli Türkçe matbu bir eser ele alınacaktır. Metin merkezli yöntemle incelenen bu matbu eserde zamanla neşvünema bulan değişimler tespit edilecektir. Bu değişimlerin tespiti için de 1289/1872 ile 1323/1905 tarihinde basılmış iki eski alfabeli Türkçe matbu eser mukayese edilecektir. 1289/1872 tarihli matbu *mevlid* metni zamanla ortaya çıkan değişiklikleri göstermek bakımından önemli bir nüshadır. Böylece eserin nasıl halk kitabına dönüştüğünü de anlamak kolaylaşacaktır. Ayrıca 1323 tarihli nüsha şekil ve muhteva açısından ele alınmaktadır. Gerçi tüm matbu nüshalar üç aşağı beş yukarı şekil ve muhteva açısından aynıdır. Yine de esere bir bütün olarak bakıldığında matbu nüshalar arasında bile birçok farklılıklar görülmektedir.

1. Mevlidü'n-Nebi (1323/1905) Adlı Eserin Şekli ve Muhtevası

Türk edebiyatında ilk yazma *mevlid*in XIV. asırda yaşayan Ahmedî'ye ait olduğu söylenmektedir (Pekolcay 1980: 45). Gerek XIV. ve XV. yüzyıllarda gerekse daha sonraki dönemlerde başka müellifler tarafından çeşitli *mevlidler* yazılmıştır. Buna rağmen, bilim adamları Türk edebiyatında en meşhur *mevlid*in XV. asırda Süleyman Çelebi'nin kaleme aldığı “Vesiletü'n-Necat” olduğunu kabul etmektedir. Üstelik halk arasında yayılan, okunan, okutulan, icra edilen *mevlid* her zaman Süleyman Çelebi'ye isnat edilmiştir. Buna karşın, kanaatimizce, Süleyman Çelebi'nin yazmış olduğu *mevlid* zamanla çeşitli sebeplerden dolayı değişime uğramış ve bir *halk kitabına* dönüşmüştür. Zira bir müddet sonra *mevlidler* artık sadece Hz. Peygamber'in doğum, miraç ve vefat hadiselerini değil, çok farklı metinleri de ihtiva etmeye başlamıştır. Üstelik bu husus sadece yazmalarda değil matbu baskılarda da karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, *mevlidler*in sadece törenlerde icra edilen bir eser değil aynı zamanda meclislerde okunan bir kitaba dönüştürülmek isteğinden kaynaklanmış olmalıdır. Nitekim bu bildiri “Mevlidü'n-Nebi” olarak bahsedilen ve çeşitli matbu nüshalarda bu şekilde adlandırılan metnin temeli de yine “Vesiletü'n-Necat”a dayanmaktadır.

Eserin şekline bakıldığında metinlerin baştan sona manzum, sadece *mevlid* duasının mensur olduğu görülmektedir. Metinler hem eserin aslında hem de derkenarında manzumdur. Manzum metinler genelde beyit halinde ve “failatün failatün failat” kalıbıyla yazılmıştır. Derkenardaki şiirler ise muhtelif mutasavvıflara ait olup bazen beyit bazen dörtlük şeklindedir. Beyit halindeki şiirlerin vezni de çeşitlilik arz etmektedir.

1323/1905 tarihli “Mevlidü'n-Nebi” kitabına bir bütün olarak bakıldığında muhtevası hakkında şunlar söylenebilir: Eser, “*Evvela ben bir hikâyet ideyim/Ehl-i ahbardan rivayet ideyim*” beytini ihtiva eden bir hikâyeye başlamaktadır. İlk *serlevhada* bulunan ve “Hikâye-i Mevlid” adını taşıyan bu bölümde *mevlid*in, *mevlid* okuma ile okutmanın, ona hürmet göstermenin fazileti ve faydaları *hikâye* şeklinde anlatılan bir hadiseden hareketle ifade edilmektedir. Bu hikâyeden sonra gelen “Kaside-i Mevlid”de ise insanlar *mevlid* dinlemeye çağrılmakta ve akabinde küçük bir başlık şeklinde yazılan “Velehu eyzan”ın altında Yunus Emre'nin “Şol cennetin ırmakları” mısrasıyla başlayan *ilahisi* gelmektedir. Bu şiirin ardından “Kaside-i Tevhîd” ve Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya ait bir *ilahinin* zikredildiği “İbrahim Hakkı Hazretlerinin” bölümleri yer alır. “Kaside-i Tevhid”de *lailahe illallah* lafzının fazileti dile getirilmekte, İbrahim Hakkı'nın *ilahisinde* ise Hz. Peygamber'e itiba edilmesi ve dertlerden kaçılmaması gerektiği ifade edilmektedir.

Girizgâh niteliğindeki bu bölümlerin ardından ise eser Süleyman Çelebi'ye ait olduğu söylenen ve *mevlid*'in esas bölümlerini teşkil eden velâdet, miraç, vefat gibi bazı bahirlerle devam etmektedir. “Tevhid bahri” ile “velâdet bahri” arasında altı beyitlik Arapça bir manzume vardır. *Mevlid* kısmı; “Ümmetinden razı olsun ol *mu'în / Rahmetullahi aleyhim ecmaîn / Ger dilersiz bulasız oddan necât / Aşk ile derd ile eydün es-salât*” mısralarıyla son bulur. Eser, *mevlid* metinlerine ilâve edilen, aynı vezinle yazılan, Peygamber Efendimize olan muhabbeti ve Hz. Peygamber'in mucizelerini ihtiva eden *manzum hikâyeler*le devam eder.

Bunların arasında mesela Hz. Fatıma'nın vefatını konu edinen “Vefat-ı Fatımatü'z-Zehra Radiyallahu Anha” veya Hz. Peygamber'in çeşitli mucizelerini anlatan “Hikâye-i Geyik”, “Hikâye-i Güvercin” bulunmaktadır. Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'i kurban etmeye çalıştığı “Kıssa-ı İsmail ve İbrahim Aleyhimassalam” ile Hz. Ali'nin mertliğini ve aynı zamanda Hz. Peygamber'in mucizesini ifade eden “Hikâye-i Kesikbaş” da bu eseri süslemektedir.

“Hikâye-i İslam Yahudi” öyküsünde ise bir Yahudi'nin cariyesi olan bir kızın *mevlid* sayesinde efendilerinin Müslüman olmasına vesile olması ve böylelikle *mevlid* okumanın, okutmanın fazileti anlatılmaktadır. Eserde son hikâye olan “Hikâye-i Deve”de Ebu Mesud isimli birinin devesine zulmetmesi, devenin onu Hz. Peygamber'e şikâyet etmesi ve bu mucize neticesinde Ebu Mesud'un Müslüman olması hikâye edilmektedir. Bu manzumelerin ardından eser, “Hâzâ Duâ-ı Mevlidü'n-Nebi Sallallâhu Teâlâ Aleyhi ve Sellem” başlıklı mensur dua bölümünde şefaata taleple son bulur.

Kısaca Türk halkının gelenek hâline getirdiği, asırlardır çeşitli meclislerde okuyarak şefaata vesilesi kıldığı *mevlid*'in en çok bilinen ve okunan bölümleri olan velâdet, miraç, vefat bahirlerini ihtiva eden bu eser, hem Hz. Peygamber'in mucizelerine ve faziletlerine işaret eden manzum *hikâyeler*le hem de derkenara yazılan çeşitli şiirlerle zenginleştirilmiştir. Bu matbu nüshada (1323/1905) metni derleyene dair bir bilgiye ise rastlanmamaktadır.

2. Halk Kitaplarının Özellikleri

Halk kitaplarının özelliklerine yönelik düşünceler daha önce farklı bilim adamları tarafından dağınık da olsa ortaya konulmuştur (Spies 1941; Boratav 1946). Ancak Serdar Öztürk daha önceki bu çalışmalardan hareketle *halk kitaplarının* özelliklerini toplu olarak vermiştir. S. Öztürk'e göre *halk kitapları*; 1) içerik açısından “destan ve hikâyelerden müteşekkildir”, 2) “anonimdir”, 3) konuları “sabit ve birbirine benzerdir”, 4) toplumsal olayları ve içinden çıktıkları toplumun egemen fikirlerini “malzeme olarak kullanır”, 5) “dinsellik teferruat” niteliğindedir (Öztürk 2006: 48-49). Dikkat edilirse; S. Öztürk *halk kitaplarının* özelliklerini sayarken bunları muhteva mı yoksa şekil açısından mı sıraladığını net belirtmemiştir. İlk madde yazarın ileri sürdüğü bir fikirdir. 2., 3., 5. maddeler O. Spies'e ve 4. madde ise P. N. Boratav'a aittir. Spies ve Boratav ise çalışmalarını aslında *halk kitapları* üzerine değil *halk hikâyeleri* üzerine inşa etmişlerdir. Üstelik Spies her ne kadar eserinin adını *halk kitapları* şeklinde belirlemişse de onun çalışmasına konu edindiği kitaplar sadece bazı *halk hikâyelerinin* taşbaskı ile yayımlanmış şekliinden müteşekkildir. Onun için bu tasnifin eksik olduğu kanaatindeyiz.

Zira *halk kitapları* sadece halka yönelik anlatılan *hikâyeleri* değil onları mensup olduğu din

açısından bilgilendiren eserleri de kapsamaktadır. Nitekim halk kitapları, Avrupa'da aziz hikâyelerinden şövalye romanlarına, aşk romanlarından İncil'e kadar geniş bir yelpazede (Spengler 1998: 66-67; Faroqhi 2002: 203) değerlendirilmiştir. Bu kitapların dinî, ahlaki, kahramanlık, eğlenme, bilgilene gibi hususları dikkate alınırsa *halk kitaplarının* kapsamı ve özellikleri hakkında da aslında bir sınır çizilmiş olacaktır. Buna göre *halk kitaplarının* özellikleri irdelenebilir.

Birinci maddeden ne kastedildiği anlaşılmamakla beraber *halk kitapları* sadece destan ve hikâyelerden oluşmaz. İlahi, naat, kaside vs. gibi türlerin toplandığı eserler de *halk kitapları*nın içinde yer alır.² İkinci maddede bu eserlerin en önemli özelliğinin “anonim” olması üzerinde durulmaktadır. Ancak bu madde de eksiktir zira halk kitapları yazılı gelenek ürünü olsalar bile zaman içerisinde anonim özellikler taşımaya başlayabilir. Nitekim V. M. Kocatürk bu tarz eserler yani *halk kitapları* için şu cümleleri sarf etmektedir: “*On asırdan beri, yüzlerce binlerce kopya edildikten sonra, yazmaları günümüze kadar gelen bu yazmaların bir kısmı anonim durumdadır, yani elden ele yazıldıkça müellif adları değiştirilmiş ve kaybolmuştur*” (Kocatürk 1970: 141). Üçüncü ve beşinci madde de kanaatimizde doğru bir tespit değildir ancak dördüncü maddenin isabetli bir görüş olduğunu söylemek gerekir.

Bu değerlendirmelerden hareketle kanaatimize göre sadece kitaplaşmış *halk hikâyelerini* değil genel anlamda herhangi bir konuyu halka aktarmak suretiyle teşekkür eden eserleri *halk kitapları* içinde düşünmek gerekir. Ayrıca bu kitapların özelliklerini ortaya çıktığı asır ve yazılış amaçları da göz önünde bulundurmak suretiyle iki temel zaviyeden incelemek mümkündür. Bunlardan biri muhteva, diğeri ise şekildir. Bize göre *halk kitaplarının* muhteva açısından iki mühim özelliği vardır.

1. Anonim olması onların en önemli özelliğidir. Bu “anonim” olma özelliği çeşitli açılardan izah edilebilir. Mesela *halk kitabının* içinde yer alan metinlerin yazarı belli olmayabilir. Veyahut yazarı belli olan bir metni yeniden telif eden bir müellif tarafından “yazma” veya onu yayına hazırlayan dizgicinin müdahalesiyle “basma” eserlerde zamanla buna farklı unsurlar eklenebilir veya çıkarılabilir.

2. Bu tarz *halk kitaplarının* yaymak istediği fikirler ve idealize ettiği konular o toplumun bizi taşıdığı yaşam tarzı ve mensup olduğu dinle büyük oranda ilişki içindedir.

Şekil açısından ise şu özellikleri sıralamak mümkündür:

1. Bütün *halk kitaplarında* tahkiyeye dayalı bir olay ya da olaylar zinciri anlatılır.

2. *Halk kitapları*; a) sadece nazım (örn. Muhammed Hanefi Cengi), b) sadece nesir (örn. Mızraklı İlmihal) veya nazım-nesir karışık (örn. Âşık Garip) olabilir.

3. *Halk kitapları* asıl eserin haricinde, uzun olmayan ve kısa bir düşünceyi belirten *kaside, ilahi, naat* vb. birden fazla metni içinde barındırabilir. Bu ek metinler asıl eserin içine dâhil edilebildiği gibi derkenarda da verilebilir. Yani halk kitapları şekil açısından çok metinli eserlerdir. Örneğin “Mevlid”de hem Hz. Peygamberin doğumu, mucizeleri, vefatı gibi hususlar hem de *ilahiler, kasideler* ve başkaca *hikâyeler* bulunmaktadır. “Marifetname”de ise dinî, tasavvufî bilgiler yanı sıra matematik, astronomi gibi fennî konulara yer verilmektedir.

² Halk kitaplarının nelerden oluştuğunu görmek için bk. (Arpaguş 2015).

3. “Mevlidü’n-Nebî”nin Halk Kitabı Bağlamında Tahlili

Halk kitabı kavramının çerçevesi belirlenip özellikleri de ifade edildiğine göre “Mevlidü’n-Nebî”nin niçin bir *halk kitabı* olduğu meselesi artık tartışılabilir. Muhteva açısından ilk özellik hatırlanacağı üzere “anonim” olması idi. Müellif olarak Süleyman Çelebi’nin yazdığı “Vesiletü’n-Necat” muhakkak ki edebî geleneğin ürünüdür. Yani yazarı ve telif tarihi belli olan bir eserdir. Ancak bu eser edebî ürün olsa bile yaygın kanaatten hareketle onun evvela halkın okuyacağı veya dinleyeceği dikkate alınarak yazıldığı ileri sürülebilir. Yani halka yönelik sade bir dille yazılmıştır. İşte bu eser “anonim” olmasa bile sırf bundan dolayı *halk kitabı* olarak düşünülebilir. Çünkü *halk kitaplarının* bir amacı budur.

Ayrıca eser zamanla beraberinde buna benzer eserleri getirmiş, *mevlid*ler birbirinden etkilenmiş ve bu etkilenme neticesinde yeni *mevlid*ler yazılmıştır. Hatta S. Çelebi’nin yazdığı “Vesiletü’n-Necat” adlı kitabın da başka birçok eserden yararlanarak yazıldığı dile getirilmiştir (Yavuz 2007: 71; Köksal 2011: 41-43). Yine A. Ateş “Vesiletü’n-Necat”ın tamamen “fâilâtün fâilâtün fâilün” vezniyle yazıldığı hâlde araya “mefâilün mefâilün fâilün” vezniyle yazılmış beyitlerin eklendiğini ve bu vezinle yazılmış beyitlerin başka bir “Mevlid” veya eserden eklendiğini dile getirmektedir (Ateş 1954: 26).

Bununla birlikte eseri esasında *halk kitabı* haline getiren başka özellikler de mevcuttur. Örneğin “anonimleşme karakteri” göstermesi bunlardan biridir. Nitekim Şule Bayraktar (2013: 263) “Mevlid”in asırlardır çeşitli meclislerde okunarak şefaathane vesilesi kılındığını, en çok bilinen ve okunan bahirlerinin velâdet, miraç, vefat-ı nebi olduğunu ama aynı zamanda Hz. Peygamber’in mucizelerine ve faziletlerine işaret eden manzum *hikâyelerle* zenginleştirildiğini söylemektedir. M. F. Köksal da bu hususa “müellifler”, “müstensihler”, “kütüphaneciler”, “araştırmacılar” başlıkları altında değinmekte ve bazı müelliflerin başta S. Çelebi olmak üzere başka *mevlid* yazarlarının eserlerinden muhtelif aktarmaları nasıl yaptığını, müstensihlerin daha ilk dönemlerden itibaren “Vesiletü’n-Necat”a nasıl eklemeler yaptığını dile getirmektedir (Köksal 2011: 47-49).

Öyle anlaşılıyor ki özel gün ve toplantılarda (mevlid kandili, sünnet, düğün, ölüm vb.) ilgili bahirler ezgiyle icra edilirken kahvehane, ev, köy odaları gibi okuma meclislerinde mevlidin diğer kısımları okunmuştur. Yani sosyal ihtiyaçlara göre “Mevlid” kitabı diğer ürünlerle zenginleştirilmiş ve böylece çok yönlü bir esere dönüşmüştür, denebilir. Meselenin daha somut anlaşılması için şu iki alıntıya göz atmamız yeterlidir: “*Mevlidler umumiyetle tevhid, münacaat ve na’t ile başlamakta, kâinatın zuhur kaynağı olan nur-ı Muhammedi’den bahsedilerek Hz. Peygamber’in doğumuna geçilmekte, onun mi’racı ve diğer mucizelerinin anlatılmasının ardından vefatı konusuna yer verilmekte, en sonunda Resul-i Ekrem ve ashâbı başta olmak üzere eseri yazan, okuyan ve dinleyenler için bir dua ile sona ermektedir*” (Aksoy 2004: 483).

Burada “Mevlid”in ilk yani orijinal hâline yakın şekli dile getirilmiştir ki bu hâliyle de “Mevlid”, *halk kitabı* özelliği taşımaktadır. Zira bütün bu örnekler “Vesiletü’n-Necat”ın artık “anonimleşme karakteri” gösterdiğine işaret etmektedir. Ancak şu paragrafta artık bu eserin nasıl değiştiği ve “anonim” hâle geldiği daha açıkça izah edilmektedir. Üstelik aşağıdaki cümlelerde “Vesiletü’n-Necat”ın bizzat kendisine de farklı metinler eklendiği dile getirilmektedir: “*Vesiletü’n-necat’ın ve diğer bazı mevlidlerin sonundaki Hikâye-i Deve, Hikâye-i Geyik, Hikâye-i Güvercin gibi Hz.*

Peygamber'e nisbet edilen bazı mucizevî olaylara dair hikâyeler, eserlere sonradan ilâve edilen destanî manzumelerdir ve bunların asıl mevlid metinleriyle hiçbir ilgisi bulunmamaktadır" (Aksoy 2007: 325).

Elbette bu görüşleri başka âlimler de teyit etmektedir. Mesela benzeri hikâyelerin "Mevlid"e sonradan girdiğini N. Pekolcay (1981: 257) da dile getirmiştir. N. Ahmet Özalp (2014: 10-11) ise "Mevlid"deki bazı hikâyelerin yazarlarının tartışmalı da olsa bilindiğini, örneğin Kesikbaş ve Güvercin hikâyelerinin yazarının Kirdeci Ali, Geyik hikâyesinin yazarının ise Sadreddin olduğunu ama zamanla bunların tümünün anonim ürünlere dönüştüğünü ve basılı kitaplara da böyle girdiğini ifade etmektedir.

Bu tarz eserlerin muhteva açısından ikinci özelliğine yani toplumun mensup olduğu din ile ilişkisine bakıldığında da *mevlid*in bir taraftan Hz. Peygamber'in hayatının belli dönemlerini öte taraftan onun mucizelerini anlatarak Müslümanları topyekûn İslam'a ısındıran bir eser olduğu söylenebilir. Nitekim böyle kitapların bir amacı da budur. *Mevlidde* Peygamber Efendimizin örnek kişiliği anlatılmakta, böylece dinleyici kitlesine hem O'na muhabbet beslenmesi hem de bu tarz bir hayat yaşanması gerektiği mesajı iletilmektedir. Yani İslami yaşantı bu eser vasıtasıyla idealize edilmektedir.

Muhteva açısından iki özelliği de barındıran 1323 tarihli eski alfabeli Türkçe matbu "Mevlidü'n-Nebî" şekil açısından da *halk kitabı* özelliklerini taşımaktadır. Bu eser, *halk kitapları* için yukarıda ifade edilen şekil özellikleri açısından değerlendirildiğinde onun üç özelliğe de uyduğu görülecektir. Örneğin gerek *mevlid* bahirleri gerekse sonradan eklenen hikâyelerde tahkiyeye dayalı bir hadisenin anlatılması, derkenardaki bazı şiirler ile metin içindeki 1-2 şiir hariç "Mevlidü'n-Nebî"nin genelinde geçerlidir. Dolayısıyla eserdeki metinlerin kahir ekseriyeti Hz. Peygamber'le ilgili hadiseleri tahkiye etmektedir.

Şekil açısından ikinci maddeye bakılınca eserde nazımın hâkim olduğu görülmektedir. Yani tüm metinler mesnevi nazım şekli kullanılmak suretiyle sadece manzum hâlde ortaya konulmuştur. Eserde sadece *mevlid duası* nesirdir. Ancak yukarıda da ifade edildiği üzere bu esere bakıldığında zaman içerisinde çok farklı metinler barındırmaya başladığı görülecektir. Nitekim bu durum şekil açısından üçüncü madde ile ilgili olup bu özelliğin de "Mevlidü'n-Nebî" için uygun olduğu söylenebilir. Yani "Mevlid" kitabı asıl eser ve derkenarda barındırdığı çok çeşitli metinlere sahiptir. *Mevlid* bahirleri ve hikâyeler mesnevi nazım şekli ve aruzun "failatün failatün failat" vezniyle oluşturuldukları halde derkenarlardaki şiirler hem aruz hem de hece vezniyle oluşturulmuştur. Tabi derkenardaki şiirlerin aruzun çeşitli vezinlerinden oluştuğunu da belirtmek gerekir.

Sonuç

Halk kitapları çok kapsamlı bir kavram olup bir taraftan halkı eğlendiren *halk hikâyelerinden* oluşurken öte taraftan halkı dinî açıdan bilgilendiren eserlerden oluşan geniş bir çerçeveye sahiptir. Bazı *halk kitaplarında* ise dinî bilgilerin dışında *manzum hikâyelerde* Hz. Peygamber'in mucizeleri veya İslam tarihinde önemli kişilerin (örn. Hz. Ali) maceraları anlatılmakta ve bu hadiseler olağanüstülükler içermektedir. Ancak gerek manzum gerek mensur gerekse nazım-nesir

karışık olarak halk için yazılan veya basılan tüm eserleri *halk kitabı* olarak değerlendirmek gerekir. Nitekim başta H. K. Arpaguş (2015) ve Z. Öztürk (2007) olmak üzere başka âlimler de (örn. Spengler 1998) nelerin *halk kitabı* olduğunu belirten veya halk kitabı kategorisine giren yazılı ürünlerin listelerine araştırmalarında yer vermişlerdir.

Bir halk kitabı olarak “Mevlid” de dinî, siyasî, edebî, sosyal, kültürel vb. gibi çeşitli nedenlerden ötürü Türk toplumunda çok benimsenmiş ve Türkler arasında rağbet gören bir eser olmuştur. Bu bağlamda bildiride öncelikle üzerinde çalışılan matbu *mevlid* hakkında muhteva ve şekil açısından bilgi verilmiş, sonra *halk kitaplarının* özellikleri belirlenmiş ve daha sonra da 1323/1905 tarihli matbu “Mevlidü’n-Nebî” eseri bu ölçütler açısından değerlendirilmiştir. Buna göre *halk kitapları* genel olarak muhteva ve şekil açısından bazı özellikler taşımaktadır. Bu tarz eserlerin muhteva açısından özelliklerini “anonim olması”, “idealize edilen konuların bizatihi o topluma ait olması” şeklinde belirlemek mümkündür. *Halk kitaplarının* şekil açısından ise “tahkiyeye dayalı olması”, “nazım olması”, “nesir olması”, “nazım-nesir karışık olması” ve “farklı metinler barındırması” biçiminde özelliklere sahip olduğu söylenebilir.

Halk kitapları için en önemli özelliği “anonim olma” şeklinde belirlemek mümkündür ve bu husus “Mevlidü’n-Nebî” için de geçerlidir. “Mevlidü’n-Nebî” eseri incelendiğinde müellif olarak Süleyman Çelebi karşımıza çıkmakta ve genelde “Allah adın zikredelim” bahrinde ve başka bazı bahirlerde yazar kendine Fatihâ okunmasını talep etmektedir. Oysa eserin derkenarlarında çok sayıda farklı metinlerle karşılaşmakta, asıl metnin içerisinde ise az da olsa bazı kelime ve deyiş değişikliklerine rastlanmaktadır. Hele mevlid bahirlerinin zaman içerisinde çok kısalması ise gözden kaçmayan bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani “Mevlidü’n-Nebî”nin 1323/1905 tarihli baskısında Süleyman Çelebi’nin orijinal eserinde yer alan *mevlid* bahirlerinin çoğu bulunmadığı gibi esere farklı metinler eklenmiştir. Demek ki Süleyman Çelebi’den sonra bu eserin yeni neşirlerini yapan müstensihler ve matbaalar *mevlid* metnine müdahalelerde bulunmuştur. Böylece “Vesiletü’n-Necat” orijinal hâlden uzaklaşmış, anonimleşmiş, *halk kitaplarına* benzemeye başlamış ve neticede bir halk kitabına dönüşmüştür.

KAYNAKÇA

- Aksoy Hasan (2004), “Mevlid (Türk Edebiyatı)”, **DİA**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, C. 29, s. 482- 484.
- Aksoy Hasan (2007), “Eski Türk Edebiyatı’nda Mevlidler”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Cilt 5, Sayı 9, s. 323-332.
- Ateş Ahmet (1954), **Vesiletü’n-Necât Mevlid**, TTK Yayınları, Ankara.
- Arpaguş Hatice Kelpetin (2015), **Osmanlı Halkının Geleneksel İslâm Anlayışı ve Kaynakları**, İVAF Yayınları, İstanbul.
- Bayraktar Şule (2013), “Dede Süleyman Çelebi, Hikâye-i Mevlidü’n-Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem: Mevlid-i Şerîf, İstanbul: Matbaa-i Osmaniye 1311 (1893-1894), 46 s.”, **Tasavvuf (İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi)**, S. 32, s. 263-264.
- Boratav P. Naili (1946), Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, MEB Yayınları, Ankara.
- Faroqi Suraiya (2002), **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam**, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 4. Baskı.
- Kocatürk V. Mahir (1970), “Manzum Dinî Destanlar”, **Türk Edebiyatı Tarihi**, Edebiyat Yayınevi, Ankara.
- Köksal M. Fatih (2011), **Mevlid-nâme**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- **Mevlid**, (1289), Matbaa adı yok, İstanbul.
- **Mevlid**, (1323), Ahmet Kâmil Matbaası, İstanbul.
- Özalp N. Ahmet (2014), **Mevlid Hikâyeleri**, Büyüyenay Yayınları, İstanbul.
- Öztürk Serdar (2006), “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Halk Kitaplarını Modernleştirme Çabaları”, **Kebikeç Dergisi**, S. 21, s. 47-72.
- Öztürk Zehra (2007), “Osmanlı Döneminde Kıraat Meclislerinde Okunan Halk Kitapları”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, S. 9, s. 401-445.
- Pekolcay Necla (1980), **Mevlid/Süleyman Çelebi**, Dergâh Yayınları, Ankara.
- Pekolcay Necla (1981), İslâmî Türk Edebiyatı-I, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1. Baskı.
- Spengler Eckehort (1998), “Halk Hikâyesi ve Halk Kitabı” (çev.: S. Sönmez), **Milli Folklor**, S. 40, s. 64-70.
- Spies Otto (1942), **Türk Halk Kitapları** (çev.: Behçet Gönül), Rıza Koşkun Basımevi, İstanbul.
- Yavuz Kemal (2007), “Mevlid’in Türkçe Kaynakları Şerhleri ve Mevlid Metni Üzerine”, **Süleyman Çelebi ve Mevlid** (ed.: M. Kara, B. Kemikli), Osmangazi Belediyesi Yayınları, Bursa, 2. Baskı, s. 61-86.